

Kniha Věž a náměstí skotského historika Nialla Fergusona vypráví dějiny lidského rodu z netradiční perspektivy: sociálních sítí. Ty samozřejmě nejsou až výdobytkem věku internetu, naopak. Už naši dávní předkové byli „nezbytné spolupracující sběrači“.

Člověk se se svou nepřekonatelnou neuronovou sítí zrodil proto, aby vytvářel sítě, ať už se týkají příbuzenství, nebo nespočtu kultur a mánií, které pravidelně vytváříme, aniž si to předem řádně promyslíme a naplánujeme.

Existují ve všech možných podobách a velikostech od exkluzivních tajných společenství po iniciativy prosazující využívání otevřeného softwaru. Některé z nich mají spontánní charakter a organizují se samy, jiné jsou systematictější a strukturovanější. Nové technologie, počínaje vynálezem psaného jazyka, toto naše vrozené, odvěké nutkání vytvářet sítě jen usnadnily.

VLÁKNO OD CARSKÉHO SRDCE

V určitém stadiu společenského vývoje ale decentralizované sítě začal nahrazovat hierarchický řád, který zefektivňoval výkon moci. Moc soustředěná v rukou „velkého šéfa“ odstranila, nebo alespoň zredukovala časově náročné debaty o tom, co se má dělat, které hrozily, že se každým okamžikem zvrhnou v bratrovražedné spory. Což ale neznamená, že taková společenství nemohla být vnitřně soudržná, nebo se tak alespoň nedeclarovala.

„Existuje neviditelné vlákno, jako pavučina, které vychází přímo ze srdce jeho carského Veličanstva Alexandra III.“ vysvětloval carský policista Nikiforyč kolem roku 1890 mladému Maximu Gorkému. „A pak je tu ještě jiné, které prochází skrze všechny ministry, Jeho Excelenci gubernátora a dále dolů všemi hodnostmi, až dojde ke mně a dále až k poslednímu vojínovi. Toto vlákno propojuje a svazuje dohromady vše svou neviditelnou mocí.“

I proto autor obecně zdůrazňuje, že hierarchie ani zdaleka není protiklad sítě: je to jen její zvláštní typ.

Ovšem větší část knihy takový protiklad sugeruje, a také její název: věž jistě není zvláštním typem náměstí. Každopádně na tomto teoretickém základě líčí autor chod lidských dějin, v nichž se původně rovnostářské sítě po svém mocenském triumfu často mění v hierarchie: například křesťanství a islám měly ve svém virálním šíření povahu sítí.

Ale poté, co padla západořímská říše, vytvořily teokratické hierarchie – jednu v Byzanci a jednu v Bagdádu. Podobná hierarchizace se později opakovala například u bolševické a nacistické strany.

Obecně autor konstatuje, že „zdánlivě nahodilá síť se může neuvěřitelně rychle proměnit v hierarchii“, na první pohled pevné struktury hierarchického řádu se zase mohou šokujícím tempem rozložit.

Zde můžeme dodat, že u velkých hierarchických organizací se cyklicky objevují hnutí, která se je snaží nikoli zničit, ale jaksi zevnitř oži-



Krajně ambivalentně píše Ferguson o soudobých internetových sociálních sítích.

Co je pravdy na teoriích o spikleneckých sítích, které ze zákulisí ovládají svět? A čeká lidstvo sladká budoucnost, když vše ovládnou decentralizované sítě?

Svět potřebuje řád, to sítě nás vystavují samozvancům

Se sympatiemi líčí úspěch Rothschildů, s pobavením sexuální vztahy ve skupině umělců a intelektuálů Bloomsbury.

vit, jak tomu bylo ve 13. století v případě františkánů ve vztahu ke katolické církvi. V mnoha společnostech také existovaly rituály a svátky typu karnevalů, během nichž docházelo k přechodnému zrušení společenského řádu a k navazování přímého vztahu „člověka k člověku a k přírodě“.

Aby pak následovalo obnovení či posílení řádu, jak popsal například britský kulturní antropolog Victor Turner. Nebo ruský literární vědec a teoretik kultury Michail Michajlovič Bachtin, který napsal, že karnevalový smích „nepopírá váž-

nost, ale očišťuje a doplňuje ji. Očišťuje od dogmatismu, jednostrannosti, zkonstatělosti, od fanatismu a kategoričnosti, od elementů strachu nebo zastrašování, od didaktismu, od naivity a iluzí, od tupé jednoznačnosti a omezenosti na jediný významový plán, od hloupě srdceryvnosti“.

MOHOU ZA VŠE ILUMINÁTI?

Hlavní Fergusonovou tezí je, že společenské sítě měly v dějinách vždy mnohem větší význam než byla většina historiků, pevně zaměřených na hierarchické organizace typu stá-

tů, ochotna připustit. Zároveň se autor snaží distancovat od teoretiků konspirací, kteří roli tajných skupin typu iluminátů či zednářů obvykle přehánějí.

Velké dějinné zlomy navrhuje chápat jako narušování zavedených hierarchií ze strany sítí.

Největší úlohu hrály ve dvou obdobích. První „éra sítí“ následovala po zavedení knihtisku v Evropě na sklonku 15. století a trvala do konce 18. století. I díky tiskařskému lisu se tehdy šířil náboženský virus jménem protestantismus, který rozložil církevní hierarchii, jež svůj



FOTO: DARIA NEPRIAKHINA

Kniha se snaží o pochopení dnešního složitého světa, v němž si ovšem s jednoznačnými protiklady většinou nevystačíme.

FOTO: PIXABAY

původ odvozovala až od svatého Petra. Druhá éra se zrodila v 70. letech 20. století. Jako vítězství síti autor pojímá i zvolení Donalda Trumpa prezidentem: jeho síť, založená na spojení sebeorganizace a virálního marketingu, porazila „hierarchicky organizovanou, ale příliš složitou kampaň“ Hillary Clintonové.

V mezidobí, od konce 90. let 18. století do konce 60. let 20. století, panoval trend opačný: hierarchické instituce obnovily svou moc a síť úspěšně buď zastavily, nebo pohltily. Vrcholem hierarchicky uspořádané moci byla polovina dvacátého století, éra totalitních režimů a totální války.

Tajemství úspěchu totalit podle autora spočívalo v oslabování, nebo přímo „vyvražďování“ téměř všech společenských sítí mimo hierarchické instituce státu a strany, obzvláště pak sítí, které aspirovaly na nezávislou politickou činnost.

Autor se podrobněji věnuje i některým specifickým skupinám, i když jejich vliv nebyl světodějný: tak ilumináti, tajný spolek, jejichž cílem bylo „osvitit“ chápání sluncem rozumu, které rozežene mraky pověr a předsudků, pro něj byli, metaforicky řečeno, objevnou poznámkou pod čarou v dějinách osvícenství.

Se sympatiemi líčí úspěch dynastie Rothschildů, s pobavením zase výstřednost sexuálních vztahů ve skupině britských umělců a intelektuálů Bloomsbury.

Naopak příkře odsuzuje chování příslušníků mafie (spiknutí proti silám zákona, jež se navenek projevuje především v mlčenlivém spřížen-

ství) nebo členů tzv. Cambridžské pětky, kteří se stali výkonnými agenty KGB. To, že pocházeli z nejvyšších britských kruhů, jim pomáhalo: byli chráněni jakýmsi mimikry, nefalšovaným mentálním blokem, „který neúnavně vytvářel přesvědčení, že úctyhodní příslušníci establishmentu takové věci prostě nedělají“.

Krajně ambivalentně píše Ferguson o soudobých internetových sociálních sítích.

Příznává jim k dobru, že kupříkladu Facebook prý v Evropě napomohl k vzrůstu integrace: každé léto, kdy Evropané cestují do jiných evropských zemí na dovolenou, roste počet mezinárodních facebookových přátelství. Podíl nových přátelství v Evropě, která překračují státní hranice, vzrostl ze dvou procent v lednu 2009 na více než čtyři v srpnu 2016.

Zároveň právem tvrdí, že majitelé největších internetových firem své jmění vydělali proto, že každý z nich vytvořil něco, co se blíží monopolu.

Využívají přitom základních lidských potřeb, které umí kapitalizovat: „Google je v podstatě obrovská celosvětová knihovna. Chodíme tam, když potřebujeme něco vyhledat. Amazon je obrovské celosvětové tržiště, kam stále víc z nás chodí nakupovat. A Facebook je obrovský celosvětový klub. Různé síťové funkce, které tyto firmy mají, nejsou nové. Jen díky technice jsou sítě jednak nesmírně rozsáhlé a jednak velmi rychlé. Zajímavější rozdíl však spočívá v tom, že v minulosti ani knihovny, ani společenské kluby nevydělávaly peníze na reklamě – byly to

neziskové organizace, financované z darů, příspěvků předplatitelů nebo z daní. Skutečně revoluční je skutečnost, že jak naše celosvětová knihovna, tak náš globální klub jsou vyzdobeny billboardy, a čím víc jim toho o sobě řekneme, tím účinnější se stává jejich reklama.“ Sítím také vyčítá šíření memů a lži.

POTŘEBUJEME NOVÝ SVĚTOVÝ ŘÁD?

Poučení z dějin, které autor nabízí, je varovné: svěřit řízení světa sítím je osvědčená cesta k anarchii: v nejlepším případě skončí moc v rukou iluminátů, ale pravděpodobnější je, že se jí chopí novodobí jakobini a rozpoutají krveprolití.

Pokud tedy nechceme sklízet jednu revoluční bouři za druhou, uděláme lépe, když světu „vtiskneme nějakou podobu hierarchického řádu, jemuž propůjčíme jistou legitimitu“. Ustanovit takový řád se rozhodlo pět mocností na vídeňském kongresu po konci napoleonských válek, čímž zajistili stabilitu po větší část devatenáctého století.

„Po uplynutí 200 let stojíme před stejnou volbou, jakou museli vyřešit oni. Ti, kdo dávají přednost světu ovládanému sítěmi, neskončí ve vzájemně propojené utopické říši z jejich snů, nýbrž ve světě, který si mezi sebou rozdělí firmy jako Facebook a Google.“ Proto autor navrhuje, aby se světové mocnosti spojily v boji proti šíření džihádismu, kriminality a kybernetického vandalismu, nemluvě o klimatické změně, a to za účelem zachování hierarchické-

ho řádu. Kniha se snaží o pochopení dnešního složitého světa, v němž si ovšem s jednoznačnými protiklady většinou nevystačíme. Pokud nejmocnější zemi světa vládne muž, který se na občany obrací nikoli tradičními cestami, ale formou tweetů, a takřka denně pronáší nějaké lži, je spíše na straně (ne vždy důvěryhodných) sítí, nebo hierarchie?

A díky Facebooku se lidé mohou snadněji „zesítovat“, co si ale myslot o výroci šéfa firmy Marka Zuckerberga, který roku 2008 řekl: „Facebook v mnoha ohledech připomíná spíše vládu než tradiční firmu. Máme obrovskou komunitu lidí a ve srovnání s jinými technologickými firmami skutečně stanovujeme politiku.“

Nejen proto se opakovaně spekulovalo o jeho možné prezidentské kandidatuře. Nepřibližuje se z tohoto hlediska Zuckerberg stále více hierarchii?

Ostatně většina organizací má v sobě prvky rovnostářské sítě i hierarchie a záleží na našem rozhodnutí, který z těchto aspektů budeme chtít zřetelněji vidět a silněji zdůraznit. Navzdory některým otázkám je na knize nutné ocenit, že se snaží seriózně zabývat tématy, která se někdy zkoumají jen obtížně, ale byla by škoda nechávat je proto jen beletristům, nebo v horším případě konspirátorům.



Niall Ferguson VĚŽE A NÁMĚSTÍ

Přel. Jan M. Heller
Argo/Dokořán 2019,
508 s.



JAN LUKAVEC
kulturní publicista